

Psychology

- Klimov, 1999* – Klimov E. A. Psykholohyya professyonal'noho samoopredelenyya / Klymov E. A. – Rostov na Donu : Fenyks, 1996. – 512 s.
- Levyn, 2000* – Levyn K. Teoryya polya v sotsyal'nykh naukakh: perev.s anhl. – Spb. : «Sensor», 2000. – 368 s. – («Masterskaya psykholohyy i psykhoterapyu»).
- Suetyna, 2008* – Suetyna N. M. Tsennost' y tsennostnye oryentatsyy: kontseptualyzatsyya razlychnykh podkhodov / N. M. Suetyna // Vestnyk Adyheyskoho hosudarstvennoho unyversyteta. Ser. 1 : Rehyonovedenye: fylosofyya, ystoryya, sotsyolohyya, yurysprudentsyya, polytolohyya, kul'turolohyya. – 2008. – Vyp. 3. – № 8. – S.165-169.

УДК 316.648.4

Надія Гапон

СТАВЛЕННЯ ДО ВИЯВІВ АКАДЕМІЧНОЇ НЕЧЕСНОСТІ У СТУДЕНТІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті проаналізовано закордонні та вітчизняні дослідження, які показують, що академічні проступки серед студентів є зростаючою проблемою. Дослідники застерігають, що академічні проступки студентів під час навчання ризикують згодом виявитись у їхній професійній діяльності, що загрожує особистій кар'єрі й репутації організації. Подано результати міжнародного емпіричного дослідження ставлення до виявів академічної нечесності студентів в Україні, Польщі, Швейцарії. Порівняльний аналіз показав відсутність суттєвих відмінностей між українськими і польськими студентами стосовно ставлення до списування. Швейцарські студенти висловили значно більш негативне ставлення до цього явища. Результати спонукають до здійснення низки заходів із формування у студентів атитюдів ціннісного здобування знань.

Ключові слова: міжкультурні порівняння, академічна нечесність, атитюд, суб'єктивні соціальні норми.

В статье проанализированы зарубежные и отечественные исследования, показывающие, что академические проступки среди студентов являются растущей проблемой. Исследователи показывают, что академические проступки студентов во время обучения рискуют впоследствии отразиться на их профессиональной деятельности, что угрожает личной карьере и репутации организации. Представленные результаты международного эмпирического исследования аттитюдов к проявлениям академической нечестности студентов в Украине, Польше, Швейцарии. Сравнительный анализ показал отсутствие существенных различий между украинскими и польскими студентами в отношении к списыванию. Швейцарские студенты выразили значительно более негативное отношение к этому явлению. Результаты побуждают к осуществлению ряда мероприятий по формированию у студентов аттитюдов ценностного приобретения знаний.

Ключевые слова: межкультурные сравнения, академическая нечестность, аттитюд, субъективные социальные нормы.

This paper presents an exploratory study on academic misconduct in Switzerland, Ukraine and Poland. The Academic Dishonesty Scale was used. A sample of 870 university students participated. The results reveal no difference between Ukrainian and Polish students in terms of attitudes toward cheating. Swiss students expressed a significantly more negative attitudes. The results offer implications for the practice of moral awareness. In our opinion, educational systems in countries such as Poland and Ukraine, apart from taking care to ensure a correct attitude on the part of the teachers and of the students, and apart from the efforts made to train them and to shape their opinions, should also provide for specific and severe measures undertaken in relation to cheating and plagiarism. Summing up, we believe that educating young people with regard to ethical conduct, making them aware of the problem, even though it might not bring the expected results immediately, makes them more likely to take ethical decisions in the future. Finally, we are convinced that promoting high ethical standards at universities

and schools not only illustrates the concern for the students, but also demonstrates the faculty's commitment to developing a new class of future, ethical professionals.

Finally, it is important to highlight that a cross-cultural comparison of Switzerland, Poland and Ukraine has only an exploratory character. The next step of our cross-cultural research on academic cheating, with a focus on intercultural differences in attitudes towards unethical behaviour, should be to compare the lecturers' reactions to cheating and students' perception of teachers' behaviour. Some situational antecedents to academic misconduct need to be uncovered, such as quality of teaching and the influence of courses of ethics. We suggest that future research should further investigate some individual variables which influence ethical behaviour, such as individual moral philosophy and justice sensitivity.

Keywords: intercultural comparisons, academic dishonesty, attitudes, subjective social norms.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження соціально-психологічних чинників дотримання ціннісних засад навчання студентами в контексті українських освітніх реалій, реформування системи освіти є очевидною. Вища освіта створює «людський капітал», відтак є відповідальною за розвиток держави, прогресивні соціокультурні зміни. Від якості освіти та розвитку професійних компетенцій молодих спеціалістів залежить, на які перетворення країна спроможна. Загалом дотримання ціннісних засад навчання студентами є міжнародною освітньою проблемою. Збільшення кількості навчальних програм за кордоном та студентських обмінів посилює актуальність ціннісного ставлення до знань. Студенти, які навчаються за кордоном, проходять соціалізацію в освітній системі, засвоюють кодекси поведінки приймаючої країни, зокрема очікування та санкції, пов'язані з академічним порушенням.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. За останніх кілька років міжнародний колектив дослідників (А. Худзіцка-Чупала, Д. Грабовські, Е. Мелло, Й. Кунц, Д. Захарія, Н. Гапон, А. Лупіна-Вегенер, Д. Бьорю) [*Application of the theory...*, 2015] зверталися до соціально-психологічних чинників послаблення ціннісних засад (норм та правил) навчання у студентів, здійснили порівняльний міжкультурний аналіз цього феномену. Іншими закордонними дослідниками найчастіше досліджувалися зв'язки ціннісних засад навчання з різними особливостями респондентів: вік, стать, релігійність. Вивчалися індивідуально-психологічні особливості ціннісного ставлення до знань: нейротизм, екстраверсія, інтроверсія, локус контролю, які пов'язані з втратою самостійної пізнавальної діяльності серед певної кількості студентів. Також з'ясувалися соціальні та ситуативні чинники, які пов'язані зі списуванням студентів під час контрольних робіт, заліків, іспитів: моральна атмосфера, психологічний клімат, заохочення й винагорода, статус у групі, справедливість оцінювання, соціальна ідентичність членів групи тощо. Існуючі дослідження вказують на важливу роль соціокультури у посиленні атитюдів неетичної поведінки, зокрема списування

Psychology

[Stone, 2009: p. 221]. Списування, підказування, як своєрідне «шахраювання» на іспиті або під час іншої аудиторної роботи, не сприймається студентами як соціальні стигмати в країнах з перехідним типом економіки.

Проблема академічної нечесності в навчальних закладах розглядалася в українських публікаціях (Ю. Калиновський, О. Нежельченко, В. Ромакін, О. Цокур та ін.) у більш ширшому контексті аксіологічних засад формування наукового знання. Дослідники виокремлюють академічну чесність як чинник правового виховання студентської молоді, формування правової самосвідомості, зачіпають проблему академічної чесності як необхідну умову темпів освітніх євроінтеграційних прагнень українських університетів. Не менш цікавими для української практики є вивчення досвіду подолання списування у США. Зокрема досліджувалася мотивація переконання та атитюди українських і американських студентів бакалаврату щодо норм академічної культури (В. Ромакін). Інший дослідник О. Цокур робить висновок про необхідність розгортання академічної служби, яка б неухильно сприяла виробленню та посиленню «кодексу чесності» на зразок аналогічної служби в системі академічної освіти США.

Закордонні дослідження показують, що академічні проступки серед студентів є зростаючою проблемою. Дослідники застерігають, що академічні проступки студентів під час навчання ризикують згодом виявитись у їхній професійній діяльності, що загрожує особистій кар'єрі й репутації організації [Grimes, 2004: p. 274]. Неетичну академічну поведінку часто вивчали в Західній Європі та у США. Однак ці дані незавжди можна поширити на інші культурні контексти. Студенти з колишніх посткомуністичних країн можуть відрізнятися у своїх поглядах щодо академічного обману через різну культурну та інституційну спадщину. Дослідження цієї проблеми в Центральній та Східній Європі як і раніше залишається недостатнім, обмежується кількома публікаціями.

Метою статті є проаналізувати результати окремих досліджень ставлення до академічного обману, суб'єктивних соціальних норм студентів із різних країн та окреслити перспективи вирішення цієї проблеми з опорою на існуючий закордонний досвід.

Виклад основного матеріалу. Вперше міжнародне дослідження проблеми ціннісного ставлення до знань у студентів українських, польських, швейцарських вишів було здійснено за підтримки HEIG-VDResearchInstitute (Швейцарія) у 2012-2014 рр. [Chudzicka-Czupala, 2013: p. 66]. Дослідження було заґрунтоване на положенні П. Алейне і К. Філіпса (2011) про взаємний зв'язок ставлення до обману і суб'єктивних соціальних норм (побутова мораль), які вкупі мають вплив на атитюди неетичної поведінки [Alleynes, Phillips, 2011: p. 325]. Методологічним підґрунтям проведеного нами дослідження була концепція «запланованої поведінки» І. Айзена та М. Фішбейна, яка пояснює взаємозв'язок

настанови та поведінки. Атитюди стосовно конкретної поведінки є результатом власного попереднього досвіду та оцінки потенційних позитивних і негативних наслідків такої поведінки. Натомість суб'єктивні соціальні норми стосуються соціальних очікувань та реакцій на нашу поведінку, соціального тиску, потреби вести себе певним чином. Саме тому ми зосередилися на індивідуальному ставленні та на соціальних очікуваннях нормативної поведінки. Ми припустили, що швейцарські, польські та українські студенти відрізняються за їхнім ставленням до списування та мають різні суб'єктивні соціальні норми, пов'язані з академічною нечесністю. Можна припустити, що ставлення швейцарських студентів до академічної нечесності та чесності можуть відрізнятися від ставлення українських і польських студентів. Відмінності можуть існувати також між українськими та польськими студентами. З одного боку, ці відмінності обумовлені відносно більш тривалим часом пристосування Польщі до європейських стандартів. З іншого боку, можливою є подібність польських та українських соціальних обставин, яка обумовлена тривалим періодом радянського впливу в обох країнах. Списування розглядається студентами як вияв кмітливості, а не в категоріях нечесних дій та неетичних вчинків [*Chudzicka-Czupala, 2013: p. 68*].

Позитивне ставлення до списування як академічного проступку, ймовірно, широко поширене серед українських студентів. Українські дослідники вбачають поширеність академічної нечесності через недостатню розвиненість громадянського суспільства й недоліки демократії. Труднощі становлення демократичних вартостей в Україні є очевидними – повільне впровадження необхідних реформ, слабка правова система, скандали з підробленими дипломами державних службовців і чиновників. У такому соціокультурному контексті студенти демонструють низьку чутливість до списування, його осуду. Лише формальні заходи контролю (комп'ютерна програма анти-плагіат, відеоспостереження під час тестувань (іспитів), металошукачі тощо) не можуть вирішити цю проблему. Щонайменше необхідними є організаційні зміни, наприклад, розгортання академічної служби в межах студентського самоврядування, яка б сприяла виробленню та посиленню «кодексу чесності» серед студентів. Потрібні й психологічні зміни, зокрема ціннісних настанов студентів, які треба здійснювати в рамках лекцій про етичну поведінку, а також розвивати дослідження академічної нечесності та її когнітивних, емоційних, загалом особистісних джерел.

В емпіричному дослідженні, проведеному в Україні, Польщі, Швейцарії, було опитано 870 випадково вибраних студентів 3-5 курсів університету, стаціонарної форми навчання. Вік досліджуваних складав 20-26 років. Групи досліджуваних були однорідними за параметром семестрового навчання в університеті. Досліджувалися студенти, підготовка яких здійснюється у вищій школі за такими галузями знань: гуманітарні, соціально-політичні та природничі науки, економіка та

підприємництво, менеджмент та адміністрування, право, медицина. Студенти з України, в середньому, були на кілька років молодші, ніж досліджувані з Польщі та Швейцарії. Вікові відмінності обумовлені специфікою національних освітніх систем. Оскільки на етичні стандарти може впливати релігійність, то респондентів просили оцінити свою релігійність за шкалою Лайкерта (від 1 – «Я – не релігійний взагалі» до 5 – «Я дуже релігійний»). Швейцарські студенти були менш релігійні, ніж у середньому польські та українські.

Щоб дослідити ставлення студентів до списування та їхні суб'єктивні соціальні норми ми використали субшкали «шкали академічної нечесності» Ф. Аллейна і К. Філліпса у французькій, українській та польській адаптованих версіях [Alleyne, Phillips, 2011: p. 330]. Було розроблено різні мовні версії шкали з використанням зворотного перекладу у відповідності із стандартною процедурою за участю перекладачів англійської мови та академічних викладачів зі Швейцарії, України та Польщі, які володіли англійською мовою. Обидва конструкти були виміряні з використанням 7-бальних шкал Лайкерта. Ставлення до списування вимірювалося за допомогою наступних п'яти оцінювальних семантичних диференційних шкал: добре-погано, корисно-некорисно, розумно-нерозумно, прийнятно-непринятно, результативно-не результативно. Високі бали вказують на схвальне ставлення до списування, в той час як низькі показники вказують на несхвальне ставлення досліджуваних.

Щоб перевірити суб'єктивні соціальні норми було використано три підпункти субшкал: 1. Більшість значущих для мене людей, знаючи, що я списую на іспиті або заліку, не схвалюють це / вважають, що нічого особливого немає. 2. Мої близькі вважають, що списування – це ненормально / це нормально. 3. Більшість значущих для мене людей, знаючи, що я списав(ла) на тестуванні, зневажали б мене / не зневажали б. Високі значення вказують, що сприйняття академічної нечесності значущими особами є схвальним, тоді як низькі показники вказують на несхвальне сприйняття шахрайства значущими людьми. Надійність субшкали ставлення до списування (α – Кронбаха) французькою мовою була 0,79, для української версії – 0,80 і для польської версії – 0,79, надійність субшкали суб'єктивних соціальних норм французькою мовою – 0,81, українська версія – 0,70 і польська версія – 0,80. Дослідження показало (див. табл 1), що оцінки надійності були прийнятними. Більш конкретно, значення α – Кронбаха, отримані таким чином були вищими, ніж 0,70, що свідчить про прийнятний рівень надійності.

Для перевірки всіх гіпотез був використаний порівняльний аналіз за критерієм t-Студента для незалежних вибірок. Результати показують, що підтвердилося припущення про різне ставлення до списування у студентів з різних соціокультур. З'ясувалося, що досліджені польські студенти мають найбільш позитивне ставлення до списування ($M.1=17,77$; $t= -1,16$,

$p < 0,01$); дещо менш позитивним є ставлення українських студентів ($M.2=17,14$; $t=-1,16$, $p < 0,01$); а найменш позитивне ставлення швейцарських студентів ($M.3=12,92$; $t=-1,16$, $p < 0,01$). Була підтверджена також гіпотеза про соціокультурні відмінності суб'єктивних соціальних норм списування у студентів. Так, середні показники суб'єктивних соціальних норм у швейцарській вибірці значно відрізняються від середніх результатів української та польської вибірок ($M.1= 8,70$; $M.2=14,40$; $M.3.=14,00$; $t=1,06$, $p < 0,01$). Натомість студенти з польської та української вибірки істотно не відрізняються за показниками суджень стосовно суб'єктивних соціальних норм про списування. Швейцарські студенти мають більш стримуючі суб'єктивні соціальні норми щодо списування, ніж польські та українські.

Отримані результати засвідчують, що польські та українські студенти оцінюють списування більш позитивно, ніж швейцарські. Вони частіше погоджуються з думкою, що списувати – це добре, розумно, корисно, результативно, вигідно. Результати, що стосуються суб'єктивних соціальних норм, показують, що найвище схвалення списування спостерігається в українських та польських студентів. Натомість швейцарські студенти висловили більш негативне ставлення. Так, польські та українські студенти вважають, що списування в університетах не буде негативно сприйняте значущим оточенням – одногрупниками, друзями. Цей висновок для дослідників був найменш очікуваним. Адже помітним є зростання інституційних відмінностей між Польщею та Україною. Прийняття списування польськими студентами та лояльних до нього соціокультурних норм засвідчують збереження старих постсоціалістичних атитюдів. Чимала кількість польських студентів досі не має достатньої етичної обізнаності та високої лояльності щодо списування. З іншого боку, у швейцарських студентів, ставлення до вияву академічної нечесності є різним, і соціальні норми також є відмінними. У студентів соціальне схвалення списування значно нижче, незважаючи на те, що швейцарські студенти є найменш релігійними серед інших досліджуваних.

Результати нашого дослідження мають практичну значущість, вони сприятимуть розробленню конкретних заходів на різних інституційних рівнях, зокрема у вищих навчальних закладах. Ставлення польських та українських студентів до виявів академічної нечесності (списування) та їхні суб'єктивні соціокультурні норми, пов'язані з досліджуваним явищем, суттєво не відрізняються. Існують відмінності між ставленням студентів з колишніх постсоціалістичних країн Східної Європи, де триває розбудова демократії та соціально-економічні трансформації, та студентами із Швейцарії. Стирання відмінностей потребує часу й швидших соціальних змін. Це триватиме, доки люди житимуть в умовах загроженої демократії, коли неетичну поведінку часто розглядають як ознаку винахідливості, а шахрайство – єдиний можливий спосіб досягнення значущих цілей. Втішає

те, що серед студентів є особи, які дивляться на списування по-іншому, тобто вважають таку поведінку нечесною та оцінюють її негативно.

Висновки. На нашу думку, освітні системи в таких країнах, як Україна та Польща, мають посилити забезпечення особистісно-центрованого педагогічного підходу в навчальному процесі. Необхідно турбуватися поліпшенням організаційних, психолого-педагогічних обставин гармонійних взаємин викладачів і студентів. Педагоги, крім зусиль, скерованих на формування самостійного мислення, власної думки у студентів, повинні також передбачати конкретні заходи з послаблення академічної нечесності студентів – списування, підказування, плагіатування. Університетські організації студентського самоврядування можуть проводити значну роботу серед молоді з послаблення лояльного ставлення до списування серед студентів. Ми переконані, що просування високих етичних стандартів в університетах і школах не лише ілюструє турботу про студентів, а й демонструє прихильність викладачів до формування майбутніх професіоналів з етичною поведінкою. Міжкультурні порівняння України, Польщі й Швейцарії мають тільки дослідницький характер. Наступним кроком нашого крос-культурного дослідження проблеми академічного обману буде порівняння реакції викладачів на списування та реакції студентів на реагування викладачів. Тут зауваженим буде вплив особливостей викладання та вплив курсів етики на ставлення до списування у студентів. Ми припускаємо, що майбутні дослідження повинні продовжити вивчення деяких окремих змінних, які впливають на етичну поведінку, зокрема індивідуальної моральної філософії і чутливості до справедливості.

ЛІТЕРАТУРА

- Application of the theory...*, 2015 – Application of the theory of planned behavior in academic cheating research: a cross-cultural comparison // Chudzicka-Czupala A., Grabowski D., Mello A. L., Kuntz J., Zaharia D., Hapon N., Lupina-Wegener A., Börü D. – Ethics&Behavior. – 2015. – Volume 26. – Issue 8. – P. 2-22.
- Alleyne, 2011* – Alleyne P. Exploring Academic Dishonesty among University Students in Barbados: An Extension to the Theory of Planned Behaviour / P. Alleyne & K. Phillips // Journal of Academic Ethics. – 2011. – №9. – P. 323-338.
- Chudzicka-Czupala, 2013* – Chudzicka-Czupala A. Students' attitude toward cheating in Switzerland, Ukraine and Poland / A. Chudzicka-Czupala, A. Lupina-Wegener, N. Hapon // The New Educational Review. – 2013. – Vol. 32. – No.2. – P. 66-76.
- Grimes, 2004* – Grimes P. W. Dishonesty in academics and business: a cross-cultural evaluation of student attitudes / P. W. Grimes // Journal of Business Ethics. – 2004. – № 49. – P. 273-290.
- Stone, 2009* – Stone T. H. Using the theory of planned behaviour and cheating justifications to predict academic misconduct / T. H. Stone, I. M. Jawahar & J. L. Kisamore // Career Development International. – 2009. – № 14 (3). – P. 221-241.